

XORIJIY TILLARNI O‘QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING PSIXOLOGIK ASOSI

Irisbayeva Manzura Nurmamatovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Samarqand filiali
“Psixologiya va ijtimoiy-gumanitar fanlar” kafedrası o‘qituvchisi, PhD

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tillarni o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning psixologik asoslari ko‘rib chiqiladi. U kognitiv, hissiy va ijtimoiy omillarning texnologiyalar yordamida o‘qitish samaradorligiga qanday ta’sir ko‘rsatishiga e’tibor qaratadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, raqamli vositalar interaktiv va qo‘llab-quvvatlovchi muhitlarni yaratish orqali o‘quvchilarning motivatsiyasi, mustaqilligi va ishonchini oshirishga yordam beradi. O‘qitish texnologiyalariga psixologik tamoyillarni singdirish chet tili darslarida faol ishtirok etish, xavotirlanishni kamaytirish va muloqot ko‘nikmalarini oshirishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: psixologik asos; pedagogik texnologiyalar; motivatsiya; hissiy faollik; ta’lim oluvchining mustaqilligi; chet tilini o‘qitish

KIRISH QISM.

Shiddat bilan o‘zgarib borayotgan ta’lim olamida chet tillarni o‘qitish va o‘rganish jarayoni psixologik tamoyillar va innovatsion pedagogik texnologiyalar ta’sirida tubdan o‘zgarimoqda. Til o‘qitishda psixologiya fanining integratsiyalashuvi o‘quv jarayonining samaradorligi, motivatsiyasi va barqarorligini ta’minlashning asosiy mezoniga aylandi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar - kommunikativ va interfaol yondashuvlar, aralash ta’lim, virtual va kengaytirilgan reallik vositalari, shaxsga yo‘naltirilgan metodologiyalar kognitiv, affektiv va xulq-atvor psixologiyasiga chuqur ildiz otgan. Ular nafaqat lingvistik kompetensiyani takomillashtirishga, balki ta’lim oluvchilarning hissiy intellekti, madaniyatlararo xabardorligi va mustaqilligini rivojlantirishga ham qaratilgan.

Psixologik nuqtayi nazardan chet tilini o‘rganish lug‘at va grammatik tuzilmalarni eslab qolish bilan cheklanmaydi, u idrok, diqqat, xotira, motivatsiya kabi murakkab kognitiv operatsiyalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu sohadagi pedagogik yangiliklarning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan ushbu psixologik omillarning qanchalik tushunilishi va o‘qitishni loyihalashda qo‘llanilishiga bog‘liq. Masalan, vizualizatsiya, geymifikatsiya yoki ijtimoiy o‘zaro ta’sirni o‘z ichiga olgan texnologiyalar o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini jalb qiladi va hissiy faollik va faol ishtirok orqali uzoq muddatli eslab qolishni kuchaytiradi. Xuddi shunday, moslashuvchan ta’lim tizimlari va sun’iy intellektdan foydalanish individuallashtirish tamoyilini qo‘llab-quvvatlaydi, bu esa Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasiga mos keladi, bu esa ta’limda shaxsiy asoslarning muhimligini ta’kidlaydi.

ASOSIY QISM

Chet til ta’limida psixologiya va pedagogika fanlari o‘rtasidagi munosabatlar Piaje, Vigotskiy, Skinner kabi olimlar tomonidan keng o‘rganilgan bo‘lib, ularning nazariyalari hanuzgacha asos bo‘lib qolmoqda. Piajening konstruktivizmi ta’lim oluvchilarning bilimlarni shakllantirishdagi faol rolini ta’kidlagan bo‘lsa, Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi yaqin rivojlanish zonasi va ijtimoiy o‘zaro ta’sirning ahamiyatini kiritdi. Skinnerning bixeviorizmi mustahkamlash va mashq qilish orqali til o‘rganishga hissa qo‘shdi, bu esa dastlabki o‘qitish usullariga ta’sir ko‘rsatdi. Keyinchalik, Bruner, Ausubel va Gardner kabi kognitiv va gumanistik psixologlar bu asosni aqliy ishlov berish, mazmunli o‘rganish va ko‘p qirrali intellektga e’tibor qaratish orqali kengaytirdilar. Ularning qarashlari bugungi kunda ko‘plab texnologiyalarga asoslangan sinflarni

shakllantiradigan kommunikativ va konstruktiv yondashuvlarga olib keldi. Banduraning ijtimoiy kognitiv nazariyasida va Detsi va Rayanning oʻz-oʻzini aniqlash nazariyasida tasvirlangan motivatsiya va oʻz-oʻzini boshqarish zamonaviy oʻrganuvchiga yoʻnaltirilgan modellarning asosini yanada mustahkamlaydi. Soʻnggi oʻn yilliklarda Krashenning affektiv filtr gipotezasi va Oksfordning oʻrganish strategiyalari boʻyicha tadqiqotlari tilni oʻzlashtirishda hissiy va motivatsion omillarga eʼtibor qaratdi. Texnologik integratsiya - masalan, multimedia taʼlimi (Mayer, 2014) va aralash yoki virtual taʼlim muhitlari (Reinders & Pegrum, 2020) - psixologik tamoyillarni hisobga olgan holda ishlab chiqilganda kognitiv faollik va muloqot koʻnikmalarini oshirishi koʻrsatilgan.

Chet til oʻqitishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari taʼlim oluvchilarning maʼlumotlarni idrok etishi, qayta ishlashi va eslab qolishini tushuntiruvchi psixologik tamoyillarga chuqur asoslanadi. Psixologiyaning kognitiv, affektiv va ijtimoiy jihatlarini birgalikda taʼlimida samarali oʻqitish dizaynining asosini tashkil etadi. Ushbu jihatlarni tushunish oʻqituvchilarga interaktiv, hissiy jihatdan qoʻllab-quvvatlovchi va intellektual jihatdan ragʻbatlantiruvchi taʼlim muhitini yaratish imkonini beradi. Kognitiv nuqtai nazardan, taʼlim oluvchilar yangi til materialini diqqat, xotira, muammolarni hal qilish kabi aqliy jarayonlar orqali oʻzlashtiradilar. Texnologik vositalar - multimedia taqdimotlari, virtual simulyatsiyalar va interaktiv grammatika platformalari bir vaqtning oʻzida vizual va audial kanallarga murojaat qilish orqali bu jarayonlarni yaxshilaydi. Mayerning "Multimediali taʼlimning kognitiv nazariyasi" (2014) ga koʻra, tasvirlar, tovushlar va matnlarni birlashtirish tushunish va uzoq muddatli xotirani mustahkamlaydi. Shu maʼnoda, raqamli texnologiyalar mavhum lingvistik tushunchalarni yanada aniqlashtiradi, ularni yaxshiroq tushunish va eslab qolishni osonlashtiradi.

Psixologiyaning affektiv oʻlchovi til oʻrganishda ham muhim rol oʻynaydi. Motivatsiya, ishonch va xavotir kabi his-tuygʻular oʻquvchining faoliyatiga bevosita taʼsir qiladi. Krashenning affektiv filtr gipotezasi (2009) shuni taʼkidlaydiki, xavotir yuqori boʻlsa, tilni oʻzlashtirish qobiliyati pasayadi. Shuning uchun zamonaviy texnologiyalar - oʻyinlashtirilgan taʼlim ilovalari va virtual taʼlim muhitlari kabi - stressni kamaytirish va zavqni oshirishga qaratilgan. Duolingo yoki Quizlet kabi interaktiv platformalar xavf-xatarsiz muloqotni ragʻbatlantiradi va ichki motivatsiya hamda oʻrganishga ijobiy munosabatni shakllantiruvchi saʼy-harakatlarni mukofotlaydi. Taʼlimning ijtimoiy va kommunikativ jihatlarini ham psixologik nazariyalarning markazida turadi. Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasida taʼlim ijtimoiy oʻzaro taʼsir va hamkorlik orqali eng samarali tarzda amalga oshirilishi taʼkidlanadi. Zamonaviy sinfda onlayn munozara forumlari, hamkorlikda yozish vositalari va videokonferensiya platformalari (masalan, Zoom yoki Microsoft Teams) real vaqt rejimida muloqot qilish va oʻzaro oʻrganishni taʼminlash orqali bu gʻoyani amalga oshiradi. Bunday raqamli makonlar oʻqitishning kommunikativ yondashuviga mos keladigan autentik foydalanish, fikr-mulohaza almashish va guruh muammolarini hal qilish orqali til oʻrganishni ragʻbatlantiradi.

XULOSA

Chet tillarni oʻqitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning samaradorligi koʻp jihatdan ularning psixologik asosiga bogʻliq. Kognitiv, affektiv va ijtimoiy tamoyillarning uygʻunlashuvi taʼlim jarayonining nafaqat intellektual, balki hissiy jihatdan qoʻllab-quvvatlovchi va kommunikativ jihatdan mazmunli boʻlishini taʼminlaydi. Kognitiv nazariyalar texnologik vositalar multimodal kirish orqali idrok, xotira va tushunishni qanday kuchaytirishini tushuntiradi. Affektiv psixologiya motivatsiya, oʻziga ishonch va hissiy qulaylikning muhimligini taʼkidlaydi, ularni oʻyinlashtirilgan va interaktiv platformalar orqali rivojlantirish mumkin. Ijtimoiy psixologiya, oʻz navbatida, tilni muvaffaqiyatli oʻzlashtirishning muhim tarkibiy qismlari sifatida hamkorlik, muloqot va madaniy xabardorlikni taʼkidlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Brown, H. D. (2014). Language Learning and Teaching tamoyillari. Nyu-York: Pearson Education.
2. Dörnyei, Z. (2005). Til oʻrganuvchi psixologiyasi: individual farqlar va ikkinchi tilni oʻzlashtirish. London: Lawrence Erlbaum Associates.
3. Harmer, J. (2015). Ingliz tilini oʻqitish amaliyoti. London: Pearson Education.

4. Mayer, R. E. (2014). Multimedia ta'lim nazariyasi. Kembrij: Cambridge University Press.
5. Oxford, R. L. (2016). Til o'rganish strategiyalari va o'zini o'zi boshqarish. London: Routledge.
6. Reinders, H., va Pegrum, M. (2020). Texnologiya yordamida til o'rganishni qo'llab-quvvatlash. *Language Learning & Technology*, 24(3), 1–9.
7. Richards, J. C., va Rodgers, T. S. (2014). Til o'qitishdagi yondashuvlar va metodlar. Kembrij: Cambridge University Press.
8. Wang, Y., va Vásquez, C. (2021). Veb asosidagi va mobil yordamli til o'rganish: tadqiqot yo'nalishlari tahlili. *Computer Assisted Language Learning*, 34(7), 934–962.